

Міністерство освіти і науки України

Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Кафедра теорії культури і філософії науки

“ЗАТВЕРДЖУЮ”

Декан філософського факультету

Іван КАРПЕНКО

2024 р.

РОБОЧА ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

СЕМІОТИКА КУЛЬТУРИ

(назва навчальної дисципліни)

рівень вищої освіти _____ **перший (бакалавр)** _____
галузь знань _____ **03 Гуманітарні науки** _____
(шифр і назва)
спеціальність _____ **034 Культурологія** _____
(шифр і назва)
освітньо-професійна програма **Культурологія,**
(шифр і назва)
вид дисципліни _____ за вибором _____
(обов'язкова / за вибором)
факультет _____ **філософський** _____

2024 / 2025 навчальний рік

Програму рекомендовано до затвердження Вченою радою філософського факультету

“21” червня 2024 року, протокол № 11

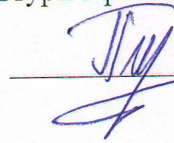
РОЗРОБНИКИ ПРОГРАМИ: канд. філософ. наук, доцент кафедри теорії культури і філософії науки Петренко Д.В.

Програму схвалено на засіданні кафедри теорії культури і філософії науки філософського факультету

Протокол від “ 17 ” червня 2024 року № 11

Завідувач кафедри теорії культури і філософії науки

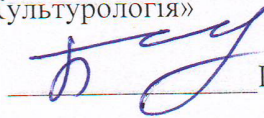
(підпис)

Дмитрій ПЕТРЕНКО

Програму погоджено з гарантом освітньо-професійної програми «Культурологія»

Гарант освітньо-професійної програми «Культурологія»

Ігор БІЛЕЦЬКИЙ

Програму погоджено методичною комісією філософського факультету

Протокол від “ 21 ” червня 2024 року № 11

Голова методичної комісії філософського факультету

Сергій ГОЛІКОВ

ВСТУП

Програма вивчення нормативної навчальної дисципліни “Семіотика культури” складена відповідно до освітньо-професійної програми підготовки бакалавр спеціальності “034 – Культурологія”.

Предметом вивчення навчальної дисципліни є семіотика культури, найважливіші проблеми, концепції та методології семіотики культури.

Програма навчальної дисципліни складається з таких змістових розділів:

1. Семіотика культури як культурологічна дисципліна
2. Генеза семіотики культури
3. Основні проблеми семіотики культури

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою викладання навчальної дисципліни “Семіотика культури” є

ознайомлення з найважливішими проблемами, концепціями та методологіями семіотики культури, формування у студентів уявлень про основні підходи та напрямки семіотичного аналізу культури.

1.2. Основними завданнями вивчення дисципліни “Семіотика культури” є освітлення проблематики та наукового інструментарію семіотики культури, розкриття основних методик семіотичного дослідження культури, визначення ролі та місця семіотичної парадигми у формуванні сучасних гуманітарних уявлень про світ і людину.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми студенти повинні:

знати :

- основні поняття семіотики
- специфіку основних шкіл семіотики культури та напрямків в контексті гуманітарного знання;
- основні особливості методологій семіотики, та їх продуктивність в розгляді як теоретичних, так і практичних проблем культурології;

вміти :

- використовувати основні поняття та методологічні підходи, які пропонуються семіотикою культури під час аналізу культурологічних проблем;
- розуміти місце семіотики культури в загальному корпусі гуманітарного знання, особливості її генези,
- користуватися знанням основних напрямків та шкіл в семіотиці для культурологічного аналізу

1.4 Кількість кредитів: 4 кредити, 120 годин.

1.5. Характеристика навчальної дисципліни	
За вибором	
Денна форма навчання	Заочна (дистанційна) форма навчання
Рік підготовки	
4-й	-й
Семестр	
2--й	-й
Лекції	
20 год.	год.
Практичні, семінарські заняття	
20 год.	год.
Лабораторні заняття	
0 - год.	год.
Самостійна робота	
80 год.	год.

Тематичний план навчальної дисципліни

Розділ 1. Семіотика культури як культурологічна дисципліна.

Тема 1. Предмет і задачі, структура та функції семіотики культури. Концептуальний каркас семіотики культури

Семіотика як теорія знакових систем. Походження, історія та значення терміну „семіотика”. Культура як знакова метасистема або „семіосфера”. Предмет та задачі семіотики культури. Семіотика культури та культурологія.

Знак і структура. Текст як знакова система. Комунікація, мова та знак. Знак і символ. Опис знакової системи: синтаксис, семантика, прагматика. Синхронія та діахронія знакової системи. Типи знакових систем.

Тема 2. Семіотика культури в системі гуманітарного знання

Семіотика та герменевтика: проект універсалізації наукового знання. Семіотика як метатеорія людського буття. Семіотика та природознавство. Семіотика та математика. Семіотика та лінгвістика. Семіотика та літературознавство. Семіотика та міф. Семіотика та історія. Символізм та семіотика культури.

Розділ 2. Генеза семіотики культури

Тема 3. Передісторія та витоки семіотики культури

Міфологія імені: давання імен, знаки та символи. Грецькі та індоєвропейські витоки. Платон, Аристотель та стоїки про знаки. Теорія знаків св. Августина. Середньовічний університетський „тривіум”: логіка, граматики, риторика. „Наука про знаки” Локка. Семіотика Лейбніца та Ньютона. Барочна семіотика. Філософія Сквороди в семіотичному контексті. Семіотичні ідеї А. А. Потебні.

Витоки семіотики: американський семіотичний проект Пірса та Морріса. Проблема семіозису. Типологія знака Пірса. Семіотика та логіка: Гуссерль, логічний позитивізм Віденського Гуртка. Синтаксис, семантика, прагматика: Морріс та гіпотеза про автономність рівней (Карнап). Математика як семіотична система.

Витоки семіотики: структурна лінгвістика та семіологія Фердинанда Де Соссюра. Мова та мовлення. Семіологічна програма Луї Ельмслева. Народження семіотики культури: міфології та конотативна семіотика Ролана Барта.

Тема 4. Семіотика культури, структуралізм та пост-структуралізм

Семіотика, ідеологія та мода. Влада мови та мовних картин світу. Семіотика культури та «структура, яка відсутня» Умберто Еко. ОПОЯЗ та Московський лінгвістичний гурток. Семіотика, формалізм та структуралізм. Празький гурток та «морфологія чарівної казки» В. Я. Проппа. Структурна

антропологія Клода Леві-Стросса. «Слова та речі» та теорія дискурсів Мішеля Фуко. Епістема та «смерть людини». Утопія та гетеротопія.

Постструктуралізм та семіотика: деконструкція Жака Деррида. Письмо та мова: граматиологія. Культури письма та культури мови. Семіотика та аналітична (лінгвістична) філософія. Мова як інструмент чи як картина (Вітгенштейн). Семіотика культури та теорія мовленнєвих актів (Остін, Серль).

Тема 5. Семіотика культури, символізм та герменевтика

Семіотика культури та символізм. «Символізм» Андрія Белого. Символістська теорія культури В'ячеслава І. Іванова. «Конкретна метафізика» отця Павла Флоренського. Семіотика та «Філософія символічних форм» Кассіра.

Додатковість герменевтичного та семіотичного проєктів. «Конфлікт інтерпретацій», «Жива метафора» та «Час та розповідь»: семіотика в герменевтичній програмі Рікера.

Тема 6. Московсько-Тартуська школа семіотики культури

Семіотичний рух в СРСР. Ноосфера Вернадського, пневмосфера Флоренського та семіосфера Лотмана. Семіотична теорія культури Л. С. Виготського. Бахтін та семіотика. Роман Якобсон та формалізм. Марр і Поливанов: від слова до знаку. Московська лінгвістика та ленінградське літературознавство та створення Московсько-Тартуської семіотичної школи. Семіотика культури Ю. М. Лотмана. Семіотика історії Б. А. Успенського. Семіотика культури та антропологія в роботах В. В. Іванова. Семіотика культури та міфопоетика (Топоров, Мелетинський, П'ятигорський).

Розділ 3. Основні проблеми семіотики культури

Тема 7. Культура як семіотична система. Синхронічні та діахронічні концепції культури

Культура як текст та текстуальний простір культури. Додатковість синхронічного та діахронічного опису культури (Лотман). Проєкт «тотальної історії»: школа «Анналів» та семіотика культури. Ментальність (Февр) та структура (Блок). «Ментальність» як семіотична проблема. Ментальність та колективне несвідоме. Ментальність та культурно-історичні апріорі. Ментальність та ціннісні орієнтації. Принцип ієрархії та аксіологічна структура культури. Цінності та нормативність культури. Оцінка та співвідношення з цінностями. Семіотика та культурологія повсякденності. Семіотика культури та структуралізм (Леві-Строс, Лакан, Барт, Фуко). Принцип бінарності та бінарні опозиції. Системність та маргінальність.

Норма та патологія. Структура та влада. Археологія знання М. Фуко: епістема та дискурс. Критика принципу бінарності та деконструкція (Деррида). Гра та Робота як структурні моделі Культури.

Семіотика історії та семіотика часу. Проблема семіозису. Хронотоп: просторова та часова метафорика. Семіотика пам'яті та забуття. Культурна діахронія: еволюціонізм та катастрофізм. Ідея культурного прогресу та семіотика. Культурна байдужість до часу та занепокоєність часом. Циклічні та лінійні моделі розвитку. Час міфу та час історії. Каузальність, телеологія та есхатологія як пояснювальні принципи. Аксіологічний аспект діахронії: розвиток як зміна ціннісних орієнтацій (Ле Гофф). Соціодинаміка культури (Сорокін). «Діалектика культури» в гегельянській перспективі. Синергійна модель культурної діахронії. Внутрішньокультурний розвиток та міжкультурна взаємодія: проблема інтертекстуальності.

Тема 8. Семіотика візуальної культури. Семіотика слова. Семіотика тактильного в культурі

Візуальне, акустичне та тактильне в культурі: структура та динаміка відношень. Семіотика візуальної культури: від ікони до кіно. Семіотика простору: перспектива пряма та зворотна. Семіотика ікони. Семіотика фотографії. Семіотика коміксу та реклами. Семіотика кіно.

Семіотика імені. Наратологія. Семіотика метафори. Семіотика та лінгвістика. Семіотика літератури. Семіотика та поетика. Мовні картини світу та гіпотеза Сепіра-Уорфа.

Тактильна метафора. Тілесність як семіотична проблема. Доросла та дитяча мова. Семіотика культури та етологія. Семіотика культури та антропологія.

3. Структура навчальної дисципліни

Назви модулів і тем	Кількість годин				
	Усьо го	у тому числі			
		л	п	ін д	с/р
1	2	3	4	5	6
Розділ 1. Семіотика культури як культурологічна дисципліна					
Тема 1. Предмет та задачі, структура та функції семіотики культури. Концептуальний каркас семіотики культури	14	2	2		10
Тема 2. Семіотика культури в системі гуманітарного знання	14	2	2		10
Разом за модулем 1	28	4	4		20

Розділ 2 . Генеза семіотики культури					
Тема 3. Передісторія та витоки семіотики культури	14	2	2		10
Тема 4. Семіотика культури, структуралізм та постструктуралізм	14	2	2		10
Тема 5. Семіотика культури, символізм та герменевтика	14	2	2		10
Тема 6. Московсько-Тартуська школа семіотики культури	14	2	2		10
Разом за модулем 2	56	8	8		40
Розділ 3. Основні проблеми семіотики культури					
Тема 7. Культура як семіотична система. Синхронічні та діахронічні концепції культури	18	4	4		10
Тема 8. Семіотика візуальної культури. Семіотика та література. Семіотика тактильного в культурі	18	4	4		10
Разом за модулем 3	36	8	8		20
Усього годин	120	20	20		80

4. Теми семінарських занять

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Тема 1. 1. Знак, структура, текст. 2. Семіотика культури як розділ семіотики. 3. Семіотика культури як культурологічна парадигма. 4. Синтаксис, семантика, прагматика.	2
2	Тема 2. 1. Семіотика та універсалізація знання. 2. Семіотика та лінгвістика. 3. Семіотика та математичне природознавство. 4. Символізм та семіотика культури.	2
3	Тема 3. 1. Античні теорії знаку. 2. Середньовічні семіотичні теорії. 3. Семіотика бароко. 4. Пірс та американський проект семіотики. 5. Соссюр та європейський проект семіотики. 6. Конотативна семіотика та семіотика культури.	2
4	Тема 4.	2

	<ol style="list-style-type: none"> 1. Формалізм та структуралізм. 2. Структура, епістема та дискурс. 3. Структура: система та бінарні опозиції. 4. Письмо та мова: граматиологія. 	
5	<p>Тема 5.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Основні версії символістської теорії культури. 2. Семіотика та герменевтика: схожість чи додатковість проектів? 	2
6	<p>Тема 6.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Семіотика культури Лотмана. 2. Семіотика історії Успенського. 3. Семіотика культури, лінгвістика та антропологія: версія Іванова. 	2
7	<p>Тема 7.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Синхронія та діахронія. 2. Ментальність та структура: школа «Анналів». 3. Структура та цінність. 4. Структура та влада. 5. Моделі культурної діахронії. 6. Семіотика та час. 7. Інтертекстуальність. 	4
8	<p>Тема 8.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Семіотика візуального: пряма та зворотна перспектива. 2. Семіотика ікони: основні принципи. 3. Комікс та реклама: поєднання візуального та вербального. 4. Мова кіно. 5. Мовні картини світу та теорія множинності світів. 6. Семіотика та поетика. 7. Наратологія. 8. Семіотика метафори. 9. Тілесність як знак та текст. 	4

5. Самостійна робота

№ з/п	Назва теми	Кількість годин
1	Знак, структура, текст: основні поняття семіотики.	10
2	Семіотика культури як культурологічна парадигма.	10
3	Семіотичні ідеї в античності .Середньовічні семіотичні ідеї.	10
4	Семіотичні ідеї Потебні. Семіотичний проект Пірса та Морріса.	10
5	Семіологія Ф. де Соссюра. Семіологія Л. Ельмслева.	10

6	Міфології Барта та конотативна семіотика.	10
7	Грамотологія Деррида.	10
8	Семіотика в герменевтичному проєкті Рікера.	10

**6. Індивідуальне навчально-дослідне завдання
з курсу «Семіотика культури» не передбачається**

Питання до контрольної роботи з курсу «Семіотика культури»

1. Античні семіотичні ідеї.
2. Середньовічні семіотичні ідеї.
3. Семіотичні ідеї Нового Часу.
4. Епістема, дискурс та „смерть людини” в археології знання Фуко.
5. Семіотичні ідеї Вітгенштейна.
6. Семіотичні ідеї Сковороди.
7. Семіотичні ідеї російського символізму: Іванов, Флоренський, Бєлий.
8. Символізм Кассіра як семіотика культури.
9. Метафора та розповідання: семіотика сенсоутворення Рікера.
10. Семіотика історії Б. А. Успенського Соціодинаміка культури Сорокіна.
11. Гіпотеза Сепіра-Уорфа та семіотика культури.
12. Семіотика в герменевтичній програмі Рікера.
13. Семіотика культури Ю. М. Лотмана.
14. Семіотика фотографії та кіно.
15. Семіотика розповідання та наратологія.

7. Методи контролю

№ з/п	Види контролю	Методи контролю
1.	Поточний контроль	Контроль відвідування лекційних занять Оцінювання участі в семінарських заняттях
3.	Підсумковий контроль	Залік за сумою балів поточного контролю та за контрольну роботу Відпрацювання пропущених занять у формі співбесіди з викладачем

8. Розподіл балів, які отримують студенти

Поточний контроль, самостійна робота, індивідуальні завдання													Залік	Сума
Відвідування		Розділ 1				Розділ 2				Контроль-на робота	Індивідуальне завдання	Разом		
Л	С	Т 1	Т 2	Т 3	Т 4	Т 5	Т 6	Т 7	Т 8					
5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	20	-	70	30	100

Примітка. Отримання протягом семестру 35 балів є необхідною умовою допуску студента до підсумкового семестрового контролю.

Шкала оцінювання

Сума балів за всі види навчальної діяльності протягом семестру	Оцінка за національною шкалою
	Дворівнева шкала оцінювання
90-100	зараховано
70-89	
50-69	
1-49	не зараховано

9. Рекомендована література

1. Підручники.

1. Бацевич Ф. С. Філософія мови: Історія лінгвофілософських учень. Підручник. – К.: ВЦ «Академія», 2008.
2. Ділі Дж. . Основи семіотики/ Перекл. з англ. та наук. ред. Анатолій Карась - К.: Арсенал, 2000. - 232 с.
3. Зражевська Н.І. Використання семіотичного методу в аналізі медіакультури. 2013.
4. Квіт С. Масові комунікації. «Києво-Могилянська академія». 2008.

5. Соссюр Ф. де. Курс загальної лінгвістики. – К., 1998

2. Науково-методична література.

1. Бодріяр Ж. Симулякри і симуляція. К.: Основи, 2004. С. 5-65.
2. Бодріяр Ж. Символічний обмін і смерть. Л.: Кальварія, 2004.
3. Гайдеггер М. Дорогою до мови. – Львів, 2007.
4. Гірц К. Інтерпретація культур. – К., 2001.
5. Гнатюк О. Прощання з імперією: Українські дискусії про ідентичність. – К., 2005.
6. Гадамер Г.-Г. Вірш і розмова. – Львів, 2002.
7. Гадамер Г.-Г. Герменевтика і поетика. – К., 2001.
8. Дерріда Ж. Структура, знак і гра в дискурсі гуманітарних наук // Антологія світової літературнокритичної думки ХХ ст. – С. 457-478.
9. Зонтаг С. Проти інтерпретації та інші есе. – Львів, 2006.
10. Зонтаг С. Про фотографію. – К., 2002
11. Карась А. Трансформація філософії під впливом сучасних викликів // Вісник ЛНУ. Серія: Філософські науки, 2008. № 11. С. 38–46.
12. Карась А. Семіотична перспектива інтерпретації реальності як дійсності // Філософська думка. № 5, 2008.
13. Крістева Ю. Полілог. –К., 2004.
14. Леві-Строс К. Структурна антропологія. – К., 2000.
15. Патнем Гіларі. Розум, істина й історія. К.: Альтернативи, 2003.
16. Еко У. Роль читача. — Львів: Літопис, 2004.
17. Ядацький Я. Ю. Метафізика і семіотика. Прототеоретичні дослідження — Кам'янець-Подільський: Видавництво Львівського філософського товариства ім. Казимира Твардовського, 2019
18. Berger A. Sings in Contemporary Culture: An Introduction to Semiotics / A. Berger. – Sheffield Publishing Company, 2009. – 126 p.
19. Semiotics: An Introductory Anthology. – London: Hutchinson, 2006. – 184 p.

20. Інформаційні ресурси

- <http://litera-ua.livejournal.com>
- <http://www.nbu.gov.ua>
- <http://ae-lib.org.ua>
- <http://www.lib.ua-ru.net>
- <http://booksshare.net>
- <http://www.doaj.org>